

ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ ¹⁾

Կանանց դրուժինն Ամերիկայում.

Թէև Ամերիկան նոր աշխարհ է համարոււմ և իր քաղաքակրթութեամբ Եւրոպայից նոր, բայց և այնպէս կան բաներ, որոնցով նա Եւրոպային գերակշռոււմ է, այնպէս որ, որչափ Ամերիկայի նախկին բնակիչներն իրանց հիմնարկութիւններով, բնաւորութեամբ, սովորութիւններով, նիստ ու կացով տարբեր էին Եւրոպայից, կարելի է ասել ամերիկուհին այնչափ էլ իր քոյր եւրոպական կնոջից տարբերոււմ է թէ իր բնաւորութեամբ, թէ ընտանիքի մէջ ունեցած դիրքով, և թէ հասարակական և տնտեսական պայմաններով: Այն ինչ Եւրոպայում կինը գիտնական հետազոտութեան նիւթ է դառել, նրանց մտաւոր, ֆիզիքական ընդունակութիւնները չափոււմ, ձեւում, համեմատոււմ են, նրա համաձայն էլ որոշոււմներ են կայացնում, սրա հակառակ Ամերիկան գործին այլ տեսակէտով է նայում: Նրանք կանանցը մարդկանց հաւասար են համարում և ամեն մասնագիտութեան ու գործի մէջ ազատ ասպարէզ են տալիս, այնպէս որ կինն Ամերիկայում բոլորովին ազատ, ինքնուրոյն է և իր ոյժերով առաջ գնացող:

Թէ ինչո՞ւ ամերիկուհին այնչափ իրաւունքներ է վայելում, դրա պատճառը պէտք է որոնել նախկին ամերիկուհիների պատմական դրութեան և հանգամանքների մէջ. հէնց սրանք հիմք դրին և առաջ բերին ներկայ Ամերիկուհու անկախ և ազատ դրութիւնը: Պատմութիւնից յայտնի է, որ XVI և XVII դարերում անգլիական ժողովրդի և կառավարութեան մէջ մեծ

¹⁾ Ցես լուսւմայ» № 4.

իրարանցում, խռովութիւններ առաջ եկան: Ստիւարտ-
ների ցեղից յառաջ եկած կաթոլիկ թագաւորներն իրենց
նախարարների և կաթոլիկ կղերի դրդամբ ամեն տե-
սակ տանջանք, հալածանք յարուցին եպիսկոպոսական,
բողոքական և պարզակրօններին պատկանող ժողովրդի
դէմ և այս աղմուկը մերթըմբերթ սաստկանում,
սուր կերպարանք էր ստանում: Այդ պատճառով ժողո-
վուրդը, առաջաւոր, ազատ մտածող դասակարգը, մինչև
անգամ վաճառականները ծանր հարկերից ստիպուած
ժամանակ առ ժամանակ իրանց հանգստութեան հա-
մար գաղթում էին Նոր-աշխարհի այս կամ այն մասը,
և փոքրիկ գաղթականութիւններ էին հիմնում: Սոյն
տեսակ գաղթականութիւններ տեղի ունեցան, երբ
պառլամենտի և թագաւորի մէջ եղած կռիւները շա-
րունակուեց, մանաւանդ երբ Ստիւարտներին տապալե-
ցին և եպիսկոպոսական եկեղեցու պատկանողները նոյն-
պէս հալածանք մղեցին միւս կրօններին պատկանող
համայնքների դէմ. բնականաբար ամենից շատ տուժո-
ղը եղան պարզակրօնին հետևողները:

Գաղթականներն ամենքն էլ ճնշուած էին. նրանք
կրօնական, քաղաքական և անհատական ազատութեան
ձգտողներից էին, և ահա այդ դժգոհ տարրը գտաւ մի
աշխարհ, ուր կարելի էր ամեն բան անել, ստել, քաղո-
ղել, պաշտել և վաճառականութիւն անել, իսկ աշխա-
տաւոր դասակարգի առաջ բացուեցին Ամերիկայի պրո-
ղաբեր և արգաւանդ դաշտերն ու տափաստանները:
Ի՞նչ արին այս ժամանակ կանայք: Նրանք իրանց տան-
ջուած և հալածուած ամուսիններին հաւատարիմ ընկեր
եղան, երկար և փտանգուոր ծովային ճանապարհորդու-
թեան ժամանակ նեղութեանը մասնակից, բնութեան
արհաւիրքների դէմ ամուսիններէ հետ միասին կռուող,
աղօթող, օգնող հանդիսացան: Այսպէս չարչարանքնե-
րով հասան Նոր-աշխարհ և այնտեղ էլ իրանց ամուս-
նուն ամենամտերիմ և հաւատարիմ գործակիցն եղան,
թէ տուն շինելու մէջ, թէ տեղական վայրենիների դէմ
պաշտպանուելու ժամանակ. մի խօսքով կինն այր մար-
դու և քաջալերողն էր պատերազմի, ընտանիքի պաշտ-
պանութեան գործում և թէ հոգեպէս ու բարոյապէս

միութարիչը: Կինն էր, որ առաջին անգամ կրօնական արբավալրեր հիմնելիս մարդու հետ հաւասար աշխատում էր և օգնում, նոյնն արաւ կինը առաջին անգամ գրել կարգալ սովորելու համար տեղեր պատրաստելիս: Այսպէս կինն իր առաջին գաղթականութեան օրից սկսած ալ մարդուն միշտ օգնական, պահապան, աղօթող և զօրեղացնող էակը հանդիսացաւ: Այսպէս էլ մասնակից եղաւ հասարակաց առաջին հիմնարկութիւններ հիմնելիս, այսպէս եկեղեցի, ուսումնարան և այլն: Այսպիսի հանգամանքներում շատ բնական է, որ մարդիկ կամայ ակամայ իրենց կանանց պիտի գնահատէին, հաւասարութեան և ամեն բանի մասնակցելու թոյլտուութիւն տալին: Այս բանը սովորական դառնալով, հետզհետէ սրբագործուեց և ժառանգաբար էլ մէկ-մէկու տալով, վերջը կանանց այսօրուալ ազատ դրութեանը հասցրեց. դեռ այս ամէնը չէ. ամերիկուհիք իրանց ամուսիններին զօրեղ կերպով օգնութեան հասան մի ուրիշ զէպքում ևս: Ամերիկայի ազատութեան խնդրում ամերիկուհին կռուեց, չարչարուեց, նեղուեց և ժամանակ աւժամանակ մարդուն գերադանցեց: Գինն այստեղ հերոսաբար ամենաեռանդուն կերպով ալք սուրբ գործին ձեռնարկեց: ¹⁾ Այս ժամանակներում որովհետեւ Անգլիայից հիւսիսային Ամերիկա ապրանքներ չէր տարւում, դրա համար հագուստի և այլ բաների խիստ կարիք կզգացուէր, եթէ ամերիկուհիք անխտիր կերպով չձեռնարկէին թել մանել, սպիտակեղէնի, շորի և այլ բաների համար նիւթեր պատրաստել: Նրանք ծախում էին իրենց թանգազին զարդարանքները, իրերը և զօրքի համար զէնք ու այլ կարևոր միջերք էին ձեռք բերում: Շատ տեղերում ընտանեկան մետաղեայ գործիքները, կարասիները հալելով՝ գնդակներ էին ձուլում, զօրքի համար շորեր և այլ հարկաւոր նիւթեր էին պատրաստում: Կանայք մարդկանց խրախուսողն էին, իսկ աղջիկները մերժում էին իրենց սիրելիներին, մինչև որ իրենց պատուի պաշտպան պատերազմից պատուով չդառնալին կամ փառաւորուէին: Գալով հիւանդների խնամատարութեան,

¹⁾ Американка XVI в.

սրա մասին խօսել անգամ չի կարելի, քանի որ այդ շատ կանոնաւոր և ոգևորիչ կերպով էր առաջ գնում։ Թէ կանանց ազդեցութիւնը տղամարդկանց վրայ որչափ մեծ էր, այդ երկու խօսքով յայտնում է պատերազմում մասնակցող, ապա նախադասական աթոռի վրայ նստող Զօն Աղամսի երկտողը՝ կնոջն ուղղած. «Ես չեմ կարծում թէ անգլիական զօրավարի՝ Հովէի կինը մեծ է. եթէ նրա կինը գործունեայ լինէր, նա վաղուց Ֆրլադելֆիան տիրած կը լինէր»։ Այսպէս էր ստում, որովհետեւ Անգլիացիք իրենց կանոնաւոր զօրքով չկարողացան մի բուռն քաջերի յաղթել և քաղաքն առնել։ Սըրա հակառակ ամերիկական կանայք իրանց ամուսիններին միշտ քաջալերելով՝ ոյժ տալով, Անգլիացիք յամառ ընդդիմադրութեան էին պատահում, որովհետեւ կանացի այդ կախարդական ոյժ ներշնչող զօրութիւնից Անգլիացիք զուրկ էին։

Այսպէս ամերիկուհին որչափ մեծ էր իր լեզափոխական և ընտանեկան գործի, այնչափ պարզ է իր սովորութիւնների և շարժումների մէջ, ամերիկուհին նոյնպիսի գործունեայ եռանդ է ցոյց տուել ստրկութիւնը վերջացնելու գործում։ Այսպէս ահա ամերիկուհին միշտ և ամեն ժամանակ համահաւասար կերպով օգնել է իր ընկեր մարդուն, նրա ցաւերով տանջուել և ուրախութեամբ ուրախացել։ Մի խօսքով պատմական հանգամանքները, տեղի ու կլիմայի պահանջները ամերիկուհուն բոլորովին այլ դրութեան մէջ դրին և այսօր ամերիկուհիք վայելում են իրենց նախորդների արիւն-քրտինքով ձեռք բերած հաւասարութիւնն ու ազատութիւնը։

Ամերիկուհու հերոսական և ասպետական վեհանձնութիւնը միշտ և ամեն ժամանակ երևում է հասարակական, ընտանեկան շրջաններում, դատարաններում, հիւրանոցներում, կրպակներում, շոգենաւերում և այլ տեղերում։ Այս բանի մասին աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ է տալիս Բրայսը. «Ոչ մի տեղ, ասում է նա, տիկնայք, մանաւանդ օրիորդներն այնչափ բազմաւոր չեն ապրում, ինչպէս Ամերիկայում»։

Հաւասարութիւնը կարծես սահմանուած է նրա

բարոյականութեան համար: Հայր, մայր, եղբայր, մօրաքոյր, բարեկամներ ևայլն, իրենց ցանկութիւնն ու ճաշակը նրանց են յարմարեցնում: Ամուսնացած ջահել կինն աշխարհային զուարճութիւններէր անհամեմատ աւելի քիչ է օգտուում, որովհետեւ այնտեղ ծառաների թանգութեան և դանդաղկոտութեան պատճառով, նա աւելի ընտանեկան գործերի շրջանի մէջ է ամփոփուած, քան եւրոպացի կինը, (բացառութիւն են կազմում հարուստ դասակարգի կանայք): Բրայսը նոյնպէս հաւատացնում է, որ ամուսնացած կանանց դրութիւնն ընտանիքի մէջ անհամեմատ աւելի բարձր է, քան Անգլիական և Ֆրանսիական կանանցը: Գերմանական կանանց հետ համեմատել անգամ չի կարելի, քանի որ այնտեղ կինը միանգամայն հպատակ է մարդուն:

Բրայսն իր առաջ բերած փաստերը հիմնում է նրա վրայ, թէ Անգլիայում կինն առհասարակ աշխատում է իր զուարճութիւնների համար, ինի նա այցելութիւն, ճանապարհորդութիւն, որեւէ առարկայ գնելու մէջ ևայլն, մի խօսքով նա ամեն կերպ աշխատում է ամուսնու ճաշակին համաձայնուել, այն ինչ Միացեալ Նահանգներում ընդհակառակը մարդու պարտաւորութիւնը, պատուասիրութիւնը իւր կնոջ ճաշակին յարմարուելու մէջն է, և այնպիսի ծառայութիւն է ցոյց տալիս, որպիսին Անգլիացին կնոջիցն է սպասում:

Մի ուրիշ տեղ Բրայսը նկատում է. «եթէ մինչև անգամ եւրոպացի կինը իր հասարակական գիրքով, խելքով և զարգացմամբ եւրոպացի պարոնին գերազանցել է, այնու ամենայնիւ վերջինս որպէս տղամարդ, իրան բարձր է համարում, և այդ նրան զգացնել է տալիս: Այն ինչ այդ տեսակ մտածմունք Ամերիկացու գլխում առաջ չի գալ, որովհետեւ նա կնոջ հետ խօսում է որպէս իր հաւասարի հետ: Ամերիկացին կնոջը մեծ յարգանքով է վերաբերում և այնպիսի նիւթ է ընտրում խօսակցութեան, որ կնոջն էլ հետաքրքրում է, և այդ բանի մասին խօսում, դատում է այնպէս, ինչպէս կանէր մի տղամարդու հետ խօսելիս: Այդպիսի դէպքում ամերիկուհին էլ չի սպասում, որ իր խօսակի-

ցը իրեն զբաղեցնէ, այլ նա պարտք է համարում քաղաքավարի, ասող, խօսող և դուրեկան լինելը:

Ամերիկոհու մտաւոր յառաջադիմութիւնը.

Այն ինչ Եւրոպական երկրներում կանայք մինչև վերջին ժամանակներս հաղիւ հազ հնարաւորութիւն ունեցան մի քանի բաների մէջ ազատութիւն ստանալ, սրա հակառակ ամերիկուհիք ոչ թէ գործարաններում, կրպակներում և այլ տեղերում ծառայութեան իրաւունք ունեցան, այլ և համարեա ամեն մի պետական, հասարակական ծառայութիւնների մէջ կարող են մըտնել, գործել: Այդ բանի համար ամերիկուհին տղամարդկանց չափ պատրաստութիւն ունի: Ամերիկայում քանի գնում է, բարձրագոյն կրթութիւնն ընդհանրանում է: Այս բանը կարելի է տեսնել նրանից, որ միայն արեւմտեան պետութիւնների մէջ 190 կօլեջներ և համալսարաններ գոյութիւն ունեն. այդ հիմնարկութիւնները գիտնական աստիճաններ տալու իրաւունք ունին: Դրանցից 165-ը երկու սեռի ուսանողներին է իրաւունք տալիս: Բացի դրանից մասնաւորապէս միայն կանանց համար 47 կօլեջներ գոյութիւն ունին, որոնցից 30-ը նոյն բարձրագոյն ուսումնարանի աստիճան կարող է տալ: Միայն Նիւ Եօրկի նահանգում 390 բժշկուհի գործնական աշխատութեամբ են պարապում: Միչիգանի համալսարանի 1500 ուսանողներից 500-ը կին են: Ֆիլադելֆիայում և Նիւ-Եօրկում կան կին բժիշկներ, որոնք տարեկան 80—100 հազար ֆրանկ են աշխատում և այլն: Այսչափ բարձրագոյն դպրոցներին ուսանողներ հասցնելու համար շատ պարզ է, դրա համար էլ կան համապատասխան միջնակարգ դպրոցներ. և իրաւ սրանք Ամերիկայում աւելի մեծ ծաւալ են բռնում և շատ տարածուած են: Սկզբում, երբ ամերիկուհիք պատրաստական դասընթացքով չբաւականացան, նրանց ցանկութեան համաձայն էլ թոյլ տրուեց կօլեջներ մտնելու և ահա կարճ ժամանակից յետոյ կօլեջները երկու սեռի դարձան: Այստեղ պէտք է պատրաստուէին միջնակարգ դպրոցների համար վարժուհիք և վարժապետներ. դրա

մանկավարժական դասնթացները հետզհետէ աւելի ու աւելի յառաջ գնացին ու ընդարձակուեցին։ Այս կողմից գերմանական մանկավարժական գիտութիւնը, պատրաստի ու կանոնաւոր նիւթի մշակումն ու մեթոդը շատ օգնեց։ Հէնց այսօր էլ ամերիկուհի ուսանողուհիներ, գերմանական մանկավարժական կենդրոնները լցուած են և աշխատաւոր, ժրջան մեղուների նման առատ նիւթ են տանում իրենց երկիրը՝ Ամերիկան։ Կանանց տղամարդկանց հետ միասին կրթուելու և նոյն իսկ բարձրագոյն կրթութեան օգուտն արդեօք կանանց համար յարմար է և մի որոշ նպատակի կհասցնէ,—այս բաների մասին երբեմն այնտեղ էլ մամուլի մէջ հարցեր ծագեցին։ Եղան մարդիկ, որոնք պնդում էին, թէ կանայք չեն կարող տղամարդկանց չափ արդիւնք ցոյց տալ։ Ահա այս և սրանց նման հարցերի մասին դիմումներ եղան ցանազան բարձրագոյն դպրոցների կառավարիչներին, որոնցից շատ նպաստաւոր տեղեկութիւններ ստացուեցին։ Այսպէս օրինակ Ալբերտ Կօլէջի նախագահը բոլոր երկու սեռի Կօլէջների տեսուչներին դիմեց որ իրենց հսկողութեան տակ ուսանողների արդիւնքի մասին հաղորդեն։ Նոյն բանն արաւ 1884 թուին, կանանց կրթութեան մասին նշանաւոր գրող մի հեղինակ։ Երկուսն էլ 200-ի չափ նամակներ ստացան, որից երևում է, որ բոլոր տեսուչներն էլ երկու սեռի Կօլէջների կրթութիւնը շատ նպաստաւոր են համարում։ Օրինակ Միչիգանի տեսուչը գրում է. «Մեզանում կանայք համարեա բոլորն էլ ուսուցչապետների և ժողովրդի կարծիքին հակառակ մտան համալսարան, չնայելով դրան՝ այսօր ոչ մի ուսուցչապետ չէ գոյացել նրանց ընդունուելու համար։ Կանանց մասին եղած աննպաստ նախազուշակութիւնները չարդարացան. մենք մեր կանոնների և պահանջների մէջ ոչ մի փոփոխութիւն չարինք և կարիք էլ չգգացինք։ Նրանք երբէք իրենց կանացիութիւնը չկորցրին. ուսումը շատ յաջող կերպով է յառաջ գնում։ Առանց վնասուելու, բոլոր ուսանողուհիներն էլ շատ լաւ կերպով իրանց դասընթացները վերջացրին։ Նրանցից 6—7ն արդէն պրօֆեսորի պաշտօն ունին ստացած, իսկ մէկը մինչև անգամ նոյն Կօլէջի տեսչուհի է։»

Կօրնեւեան Համալսարանի պրօֆ. Մ. Տայլնօր գըրում է. «ստանալով ձեր նամակը՝ զարմացալ, որ դեռ մարդիկ կան, որոնք կասկածում են երկուսեւի անդամների միասին սովորելու օգտակարութեան մասին: Ձէ որ երկար տարիների փորձերը դրա նպատակալարմարութիւնն արդէն ցոյց են տուել: Չկարծեմ թէ այժմ որեւէ պաշտօնական անձնաւորութիւն ցանկանալ հին կանոններին վերադառնալ և կանանց մասնակցելուն ընդդէմ լինի: Որքան նկատել և դիտել եմ, այժմ կօլէջի ընդհանուր կերպարանքը փոխուել, բարձրացել է: Այժմ աւելի քաղաքավարութիւն, համեստութիւն, վայելուչ վարք ու բարք է նկատուում: Կանայք մեր ամենալաւ ուսանողներն են համարւում, և ոչ թէ տղամարդկանցից լիտ են մնում, այլ երբեմն նրանցից անցնում են եայլն»:

Մի ուրիշ Համալսարանի վերատեսուչ գրում է. «կանանց մասնակցութեամբ պարապմունքները երբէք չխանգարուեցին, այն ինչ կարգ ու կանոն կործես աւելի լաւացաւ, ոչ մի անկանոն բան չէ պատահել և չէ կարելի ասել թէ սիրային յարաբերութիւն նկատուած է»:

Վինսիօնսինեան Համալսարանի վերատեսուչը գըրում է. «սերունդների մէջ այլ ևս ոչ մի տարաձայնութիւն չկալ, բոլորն էլ կանանց մասնակցութեան լաւ ազդեցութիւնն ու օգտակարութիւնն ընդունում են: Մեր կանայք շատ լաւ են աշխատում, իսկ դրանից տըղաների յաջողութիւնը չէ պակասել, մեզ թւում է, որ այս հարցն արդէն վճռուած պիտի համարել»:

Հարաւ-արեւմտեան Համալսարանի մի վերատեսուչ գրում է. «միասին ուսանելու պատմութիւնն ապացուցանում է, որ երկու սեռը միասին կրթութիւնով՝ աւելի քիչ են ենթարկւում կրքերի, քան նրանք, որոնք առանձին են կրթւում»: Նոյն յաջող հետեւանքների են հասել և հարաւային նահանգի կառավարիչները»:

Ահա այսպիսի յաջողութեան է հասել կանանց բարձրագոյն ուսում ստանալու խնդիրն Ամերիկայում: Այն ինչ Եւրոպայում այս դեռ հարց է, իսկ երեւակայական բան Գերմանիայում: Յրանսիայում թէև սկզբունքով

ընդունուած է, բայց թույլ դրութեան մէջ է: Ամերիկայում այս հարցն այլևս գոյութիւն չունի և կանանց բարձրագոյն կրթութիւնը համարուած է նոյնքան անհրաժեշտ և բնական բան, որքան առհասարակ կրթութիւնը: Կասկած չկայ, որ կանայք իրանց վայելած արտօնութիւններով բարձր ուսման են պարտական, և դրանով էլ վայելում են տղամարդկանց յարգանքը:

Ամերիկական կանայք.

Շնորհիւ ամերիկուհու բարձր կրթութեան, նրա առաջ գործելու բազմաթիւ ասպարէզներ բացուեցան: Արդէն իմացանք, որ նրանք մանկավարժական ասպարիզում մեծ գործ են կատարում և դպրոցներում այս կամ այն պաշտօններն ունին: Մի մասն էլ բարձրագոյն դպրոցներում են պաշտօնավարութիւն անում: Ամերիկուհին մասնակցում է նոյնպէս զանազան պետական և հասարակական պաշտօններում, նոցա կարելի է տեսնել դատարաններում, տուեալական կրպակներում, գանձարաններում, գրադարաններում, բանտերում, այս կամ այն ընկերութիւններում, ևայլն ևայլն: Նրանք ծառայում են նոյնպէս պօստ-հեռագրատներում, քարոզում և եկեղեցական պաշտօն են կատարում. օրինակ կվակերներին մէջ մօտ 250 քարոզչուհի են հաշոււմ: 1880 թուին կանայք 165 եկեղեցական ամբիոններ ունէին: Դրականական ասպարիզում ևս ամերիկուհին իր քոյր և րոպացուհուց յետ չէ մնացել. այդտեղ ևս կան կին հեղինակներ, յայտնի վիպասաններ: Եւրոպայում պարբերական հրատարակութիւններին շատ քչերն են մասնակցում, այն ինչ Ամերիկայում բազմաթիւ մասնակցողներ և խմբագրուհիներ կան: Հասարակապետութիւն հաստատելուց առաջ, այնտեղի 38 լրագիրներից 16-ը կանայք էին հրատարակում՝ կին խմբագրներով: Սրանք ամենքն էլ ազատութեան պաշտպան էին: Բժշկական և իրաւաբանական ասպարէզները կանայք բաւականին դժուարութեամբ ձեռք բերին: Կանանց բժշկութեան իրաւունք ձեռք բերելու գլխաւոր պատճառաբանութիւնն այն էր, որ ենթադրում էին,

Թէ նրանք մարդակազմութեան հետ ծանօթանալով՝ փափկասրտութիւնը և որ գլխաւորն է ամօթխածութիւնը կը կորցնեն։ Սրա հակառակ կանանց դատը պաշտպանողները պնդում էին, թէ մարդիկ գործ ունենալով ծննդականների հետ, կանանց ամօթխածութեան պակասելու պատճառ են լինում։ Այս կարծիքին միացան և ուրիշները, և 1850 թ. Ֆիլադելֆիայում կանանց առաջին բժշկական կոլէջը բացուեցաւ, ապա բացուեց Բոստանում։ Բայց այս կոլէջները կարծես դեռ տեսականապէս գոյութիւն ունէին, գործնական կեանքի մէջ դեռ նրանք այն նշանակութիւնը չունէին, քանի որ դրա համար նպաստաւոր պայմաններ չկային։ Այս բանի համար կանայք բնդհանուր ոյժերով աշխատեցան և վերջիվերջոյ հասան իրենց նպատակին։ Ելիզաբէթ Բլէկելը կանգնեց այս գործի գլուխը, և ոչ միայն կանանց բժշկական կոլէջ բացեց, այլև հիւանդանոց իր ամեն յարմարութիւններով։ Այսպէս տեսականը միտնալով գործնականի հետ, ամեն թերութիւն լրացրեց։ Այսպէս քանի գնում, կանանց բժշկական կոլէջների և հիւանդանոցների թիւը շատանում էր, կանոնները խրատանում և լուրջ ուշադրութիւն էին դարձնում ծրագրների վրայ՝ ժամանակ առ ժամանակ ամենանշանաւոր ուսուցչապետների ներկայութեամբ քննութիւններ էին նշանակում և դասընթացների տեսողութիւնը հետզհետէ երկարացնում էին։

Ներկայումս այս հարցն արդէն վճռուած է և բժշկական ընկերութիւնների մէջ կին բժիշկն անհրաժեշտ տարր է համարւում և ամեն մի բժիշկ հարկաւոր գէտընում նրանց հետ ուրախութեամբ խորհուրդ է տնում։ 1880 թուին կին բժիշկների թիւը Միացեալ Նահանգներում հասնում էր 2,432-ի, իսկ մինչև այժմ իհարկէ աւելի շատ կը լինի։ Անդամահատութեան մէջ ևս կանայք յետ չեն մնացել։ Նրանցից ոմանք մեծ համբաւ ստացան։ Ոչ պակաս դժուարութիւնների պատահեցին իրաւաբանական իրաւունք ձեռք բերելիս։ Նոյն պատճառաբանութիւնները, նոյն հակակրօնութիւնը, նոյն արգելքներն այստեղ ևս առաջացան։ Ի՞նչպէս կարելի է կնոջը թող տալ զանազան անառակնե-

րի, աւագակների, անբարոյականների հետ գործ ունենալ: Կինը՝ որ ունի փափուկ սիրտ, մաքուր զգացումներ, միթէ այդ անգնահատելի զգացումները պիտի կորցնէ և խտտանալ, փշանալ ու դաժան դառնալ: Ահա այսպիսի պատճառաբանութիւններով ընդդիմանում էին կանանց ձգտումներին: Ձնայելով այս աշկարայ հակակրօթիւններին, կանայք չթուլացան և պատեւազմելով այս նախապաշարումների դէմ յաղթող հանդիսացան: Այստեղ ևս նրանք ցոյց տուին՝ որ կանանց ընդունակութիւնները տղամարդուց պակաս չեն. և նրանց միջից շատ նշանաւոր իրաւաբաններ դուրս եկան:

Հարիւրաւոր օրինակներ են պատահել՝ որտեղ կանայք իրանց հակառակօրդ տղամարդու պաշտպանած դատը տարել են: Նրանք այդ ամենը կատարել են մեծ հանդարտութեամբ, առանց լուզմունքի, և ամեն դէպքում ցոյց են տուել, որ օրէնքը լաւ ուսումնասիրել են և հմուտ են: Կանայք մասնակցում են նոյնպէս իրաւաբանական գրականութեան և մամուլի մէջ: Տըղամարդ իրաւաբանները ներկայումս կին իրաւաբաններին մեծ յարգանքով են ընդունում իրենց ընկերութիւնների մէջ: Նոյն յարգանքն են վայելում դատաւորների և դատարանական ծառայողների կողմից:

Եթէ մենք մի ընդհանուր հայեացք ձգենք մեր բոլոր ասածների վրայ, կը տեսնենք, որ ամերիկուհին բոլոր հասարակական ասպարէզներում տղամարդկանց հետ հաւասար չափով գործել և գործում է: Իսկ եթէ յիշենք կանանց ամենամեծ և գլխաւոր գործունէութիւնը, այն է՝ բարեգործական ասպարիզում կատարած յառաջադիմութիւնը, այն ժամանակ ճշմարիտ որ պէտք է յարգանքով ու պատկառանքով վերաբերուենք մարդկութեան ընդհանուր ցաւերի վրայ հոգացող զգայուն և բարեսիրտ կնոջը: Ինչպէս օրինակ կանայք ունին ճիւղավարութիւն տարածող ընկերութիւն, որը 200,000-ից աւելի անգամ ունի և ամեն մի նահանգում էլ բազմաթիւ ճիւղեր: Այդ ընկերութիւնը մեծ քանակութեամբ գրքովներ և լրագրներ է հրատարակում:

Այդ լրագրներից մէկը «Union signal» 80,000-ից աւելի բաժանորդ ունի: Նոյնպէս շատ մեծ է կանանց գործունէութիւնը նեղրերի ազատութեան, «Կարմիր խաչ» ընկերութեան կազմակերպութեան, որբանոցների, չքաւորների օգնելու, բանտարկեալներին խնամելու և ուրիշ շատ ու շատ բաների մէջ: Իհարկէ այս- այն փոքր բաւական չէ, այլ սրա հետ պէտք է ունենալ ընդարձակ կրթութիւն, հասկացողութիւն, որ ամեն ինչ հաստատուն կերպով յառաջ տանէին: Միայն ընտրողական ձայն ունենալու մէջ ամերիկոսին մարդուց պակաս է, այս բանի համար նրանք օշխատել և աշխատում են: Սրա համար նրանք կռիւ ունեցան դեռ 1840-ական թուականներին, երբ Լօնդօնում ստրկատէրերի համար համաշխարհային կօնգրէս կազմուեցաւ: Ամերիկայի պատգամաւորների թւում կային և մի քանի կանայք, թէև նրանց չընդունեցին կօնգրէսում, և այս առաջին փորձն սնլաջող անցաւ: Բայց 1848 թուին կանայք մի ուրիշ կօնգրէս կազմեցին, ուր իրանց պահանջները հրապարակ հանեցին: Նրանք պահանջեցին իրաւունքների հաւասարութիւն՝ համալսարաններում, առեւտրական գործերում, աշխատանքի մէջ: Նոյնպէս ձայն ունենալու իրաւունք հասարակական և պետական պաշտօնների, կենսաթոշակ և պարգևներ ստանալու մէջ: Նոյնպէս ամուսնութեան իրաւունքների հաւասարութիւն, սեփականութեան ու աշխատանքի վարձատրութեան հաւասարութիւն, և վերջապէս դատարանական գործերում պայմաններ կապելու մէջ, և այլն:

Այս կօնգրէսին հետեւեցին մի շարք ուրիշ կօնգրէսներ, և ժամանակի ընթացքում ճնշելով հասարակաց կարծիքը, շատ տեղերում հասան իրենց ցանկացածին:

Համարեա բոլոր նահանգներում կանայք ստացան ընտրողական ձայն ունենալու իրաւունք դպրոցական ընկերութիւնների, ժողովների մէջ: Իսկ այս հանգամանքն Ամերիկական նոր սերնդի կրթական գործում մեծ նշանակութիւն ունի: Կանգաւս նահանգում նրանք մասնա-

կցում են նայնպէս քաղաքային ընտրութիւնների մէջ։ Վիսմօնդ նահանգում արդէն 20 տարի է, որ կանայք տղամարդկանց հաւասար իրաւունքներ ունին քաղաքական գործերի մէջ։

Այս ամենը ցոյց է տալիս, որ Ամերիկուհին իր ուժի և եռանդի շնորհիւ ամեն բանի հասաւ։ Յիշտ է՝ նա իր արտօնութիւններ ձեռք բերելու մէջ պարտական է նոյնպէս պատմական և հասարակական կեանքի զարգացմանը, բայց գլխաւորապէս նա իրաւունք ունի պարծենալու իր անչափ եռանդով, յառաջ գնալու ձգտումներով ու ցանկութեամբ։ Նա իրաւունք ունի հպարտանալու, որ արժանաւոր նախնիքների օրինաւոր ժառանգուհին է և ստացածը շահեցնելով՝ անդադար յառաջ ու յառաջ է գնացել, և այսօր շատ պատուաւոր ու նախանձելի դրութեան վերայ է կանգնած։

Ներկայ Ամերիկուհին աւելի բազդաւոր է իր քոյր Եւրոպուհուց, և վերջինս դեռ նրանից շատ բաների մէջ օրինակ պիտի առնէ։

Կանանց ղրութիւնը Փինլանդիայում։

Եթէ Փինլանդացի կնոջ հասարակական, քաղաքական պայմաններն ինկատի ունենանք և եւրոպացի կրնոջ հետ համեմատենք՝ պարզ կը տեսնենք, որ Փինլանդուհին աւելի ազատութիւն է վայելում և շատ բանի հասել՝ քան եւրոպուհին։

Փինլանդիայում, օրէնքը կնոջ իրաւունքները մի քանի բաների մէջ սահմանափակում է և նրա վրայ նայում է այնպէս՝ ինչպէս անչափահասների վրայ։ Այսպէս օրինակ, երբ կինն ուղեւնայ պետական գալրոցներում տեսչուհու պաշտօն ստանալ, համալսարան մըտնելու իրաւունք ունենալ, կամ փաստաբանութեամբ պարապել՝ դրա համար պէտք է առանձին իրաւունք ստանալ։ 1864-ից սկսած, Փինլանդուհու քաղաքացիական իրաւունքներն սկսում են հետզհետէ ընդլայնուել։ Ըսկզբներում նրանց տուին մի քանի սեփականութեան իրաւունքներ։ Ինչպէս — 15 տարեկանից աղջիկը իրաւունք ունի իր սեփական աշխատանքի վրայ, — իսկ 21 տարե-

կան հասակում՝ իր ունեցուածի վրայ: Այս օրէնքը ամուսնացած կնոջը չէր վերաբերում. նա դարձեալ ամուսնու հոգաբարձութեան տակ է մնալու:

1865 թ. նա իրաւունք ստացաւ մասնակցել գիւղական, հասարակական կառավարութեան մէջ: 1873-ին նոյնը ստացաւ քաղաքներում:

Վերջին երեսուն տարիների ընթացքում Ֆինլանդուհին շատ լաւաջ գնաց և դրական կերպով ապացուցեց իր ընդունակութիւնը և օգտակարութիւնը հասարակական ամեն տեսակ գործերի մէջ: Նա պաշտօններ է վարում դպրոցներում, ճեմարաններում, արհեստանոցներում, լրագրատներում, փոստատներում, հիւանդանոցներում, երկաթուղիների վրայ, նաև բժշկուհի է և վաճառական և գործու: Վերջապէս նա իրաւունք ստացաւ այլ մարդու հետ հաւասար ուսում ստանալ: Գրականութեան և գեղարուեստի մէջ նրա նշանակութիւնը բարձրացաւ. այդ օրից Ֆինլանդուհին ընկերութիւնների, ժողովների մէջ՝ հետզհետէ յարգելի տեղ բռնեց: Դեռ քառասնական թուականներին կանայք բազմաթիւ բարեգործական ընկերութիւններ ունէին — իսկ ներկայումս այդ ընկերութիւնների թիւն աւելի շատ է: Նշանաւոր Մվէդացի կին հեղինակ էլլէն Չէյ — Ֆիննանդուհուն այսպէս է բնորոշում. «Ոչ միայն նրա արտաքինը աւուրգ, կենդանի, խելացի և վայելուչ է հիւսիսում ապրող միւս ազգերի կանանցից — այլև այդ ամենի հետ Ֆինլանդուհին ունի մեծ հոգեկան ոյժ, հասարակական ոգի, կենդանի հետաքրքրութիւն դէպի քաղաքական հարցերը, բուռն սէր դէպի հայրենիք և, մի խօսքով այնպիսի յատկութիւններ, որոնցով նա դառնում է տղամարդու հաւատարիմ և ճշմարիտ ընկերը»:

Դեռ 1860-ական թուականներին էր, որ Ֆինլանդացի կնոջն իրաւունք տրուեցաւ քաղաքային ձայնաւորի, քահանաների և քաղաքային բժիշկների ընտրութիւնների մէջ: 1894 թ. օրէնքով որոշուած ցենզ ունեցող կանայք իրաւունք ստացան քաղաքական պաշտօնների համար ընտրուել և այդ էլ նրա համար, որ դրանով մի որոշ պահպանողական ոյժ մտցնեն քաղա-

քական գործերում:

Միևելինի առաջարկութեամբ, տնտեսական լանձնաժողովների անդամների մեծամասնութիւնը ընդունեց այն հարցը, որ կանայք աղամարդկանց հաւասար իրաւունքներով կարող են քաղաքացիական պաշտօնների համար ընտրուել: Միևնոյն ժամանակ պահանջողներ կային, որ ընտրուելուց լետոյ՝ կանայք իրաւունք չունեն հրաժարուելու, այլ պարտաւոր են անսլառճառ ընդունել. այսպիսի դէպքերում կանանց հրաժարականը կը յարգուի միայն այն դէպքում, ինչ պատճառով որ իրաւունք ունի հրաժարուել տղամարդը: Այս բանին շատերը հակառակեցին, պատճառաբանելով՝ թէ երբեմըն կանայք այնպիսի գրութեան են լինում, որ իրաւունք ունեն հրաժարուել. այս առաջարկութիւնը ձայների մեծամասնութեամբ ընդունուեց — թէև հոգեւորականութիւնը և ազնոականութիւնը հակառակուեց: Այսօր Ֆինլանդուհին կարող է պարծենալ իր ազատութեամբ: Այս բաներին նա հասաւ իր սեփական եռանդով և ձգտումներով: Սրա համար անշուշտ նրան շատ օգնեց իր կրթութիւնն ևս: Ֆինլանդուհին դեռ փոքր հասակում, տղաների հետ միասին սովորում է—նա շարունակ շփւում է երիտասարդների հետ համալսարանում, իր ուսանողութեան ժամանակ. այս բաների վերայ աւելանում են նրա տատերի, մայրերի ազատամիտ ազդեցութիւնն—ահա սրանց շնորհիւ նրա մէջ հաստատուն կերպով առաջ է գալիս լրջութիւն, գիտակցութիւն և ուժեղ կռիւ կանանց բարեկեցութեան համար: Իսկապէս էլ, նրանք հասան իրանց նըպատակին:

Ա. ԶԻԼԻՆԿԱՐԵԱՆ